

folk/ed. Derg, 2021; 27(1):279-298
DOI: 10.22559/folklor.1558

Research Article / Araştırma Makalesi

Bir Tarihî Vesika: Ali İlhami Dede'nin Bilinmeyen Divanı

A Historical Document: Unknown Diwan (Poetry) of
Ali İlhami Dede

Atiye Nazlı*

Öz

Alevi Bektaşî tarikâtı içinde yetişmiş son postnişin olan Ali İlhami Dede hakkında kaynaklarda çok az bilgi bulunmaktadır. Daha önce birkaç farklı kitapta rastlanan şiirleri, torunu tarafından düzenlenerek 20. yüzyıl başlarında yaşadığı çevre başta olmak üzere, dergâhının bulunduğu mekân ve tarihi gelişiminin de yer aldığı bir divan olarak yayınlanmıştır.

Ali İlhami Dede'nin hayatı hakkında satır aralarında yer alan sınırlı bilgiler dışında, eserde gördüğümüz şairin bağlı olduğu dergâhın 10. yüzyıldan itibaren piri ve posta oturan dede ve babaların ad silsilesi oldukça önemlidir. Tarihî kaynaklarda yer alan Battal Gazi'nin medfun bulunduğu yer, devamında Danişment Gazi ile olan bağı, Selçuklu Hakanları ve Osmanlı Padişahlarının dergâhla olan bağları, yaptıkları bakım ve onarımların ayrıntılı olarak anlatıldığı eserde, özellikle türbelerde bulunan kitabelerin divana aktarılması Alevi Bektaşî silsilesinin çıkarılması açısından da önemlidir.

Divan'da Ali İlhami Dede'ye ait 49 şiir yer almaktadır. Dört, beş ve altı mısralı bu şiirlerin, hem aruz hem de hece ölçüsü ile yazılması, Onun Türk şiirinin genel

Geliş tarihi (Received): 08.11.2020 - Kabul tarihi (Accepted): 25.12.2020

* Dr., Öğr. Üyesi. Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi/Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. atiyenazli@hitit.edu.tr. ORCID 0000-0002-8640-2216 / CC BY

özelliklerini bildiğinin de göstergesidir. Şiirlerin konuları, Hz. Allah sevgisi, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hüseyin, on iki imam, Kerbelâ, Battal Gazi, Hacı Bektaşî Veli üzerinde odaklanırken ayrıca tabiat güzellikleri, tarikat kuralları, aşk ve dünyanın faniliği de işlenmiştir. Ali İlhamî Dede şiirlerinde genel olarak İlhamî mahlasını kullanmış ancak bazı şiirlerinde bir tamlama ve betimleme unsuru olarak ‘Abdal, Derviş, Fakir, Garip’ gibi tasavvufî kavramlarla İlhamî Abdal, Garip İlhamî, Fakir İlhamî ya da İlhamî Derviş mahlaslarını da kullanmıştır.

Çalışmamızda, Ali İlhamî Dede’nin divanında yer alan Alevî - Bektaşî tarikatının Battal Gazi ile olan bağlantısı ve onun şiirlerinin konuları ve tanıtılmasına yer verilmektedir. Çalışmamızın bu önemli mutasavvıfın şiirleri hakkında ilk çalışma olması açısından da yol gösterici olacağını düşünmekteyiz.

Anahtar sözcükler: *Ali İlhamî Dede, divan, şiir, ehli beyt, tarih*

Abstract

There is very few information in the sources about Ali İlhamî Dede, the last postnîshin (Mawlavî sheikh) who grew up in the Alevî Bektashi order. His poems are included in several books, while his poems collected by his grandson have been published as a diwan, including the place where his lodge is located and its historical development, especially the environment where he lived in the early 20th century.

Apart from the information about the life of Ali İlhamî Dede between the lines, the name range of the grandparents and fathers who managed the lodge since the 10th century is very important. In the work in which the place where Battal Gazi is buried in historical sources, his bond with Danişment Gazi, the ties of the Seljuk Khans and Ottoman Sultans with the lodge, the maintenance and repairs they have done are explained in detail, transferring the inscriptions found in the tombs to the court is also important in terms of extracting the Alevî Bektashi lineage.

There are 49 poems of Ali İlhamî Dede in the Divan. While these poems are seen as four, five and six lines, at the same time, they are written with both syllabic meter and aruz prosody, which is an indication that he knows all the features of Turkish poetry. The subjects of the poems are the love of Hazrat Allah, Hazrat Prophet Muhammad (Pbuh), Hazrat Ali, Hazrat Hasan and Hüseyin, the twelve imams, Karbala, Battal Gazi, Hacı Bektashi Veli, and also the beauties of nature, the sect rules, love and the mortality of the world. Ali İlhamî Dede used the pen names İlhamî, İlhamî Abdal, İlhamî derviş, İlhamî Fakir, Garip İlhamî in his poems.

In our study, the connection of the Alevî Bektashi sect with Battal Gazi, which is on the council of Ali İlhamî Dede, and the subjects and introduction of his poems are included.

Keywords: *Ali İlhamî Dede, divan, poem, ehli beyt, history*

Extended summary

İlhami Dede, whose real name is Ali, is estimated to have been born in Seyyid Gazi town, which is located near Afyonkarahisar in Eskişehir city today. Although he lived in the 19th century, his grandson Mustafa Şükrü Efendi published his divan (poetry) and poems reflecting his Sufi view in the 20th century. This Divan (poetry) is located in Istanbul Atatürk Library under the name “Divan-ı Şeyh İlhamî and Seyyid Battal Gazi”.

In the work, the architectural structure of the tomb of Battal Gazi, the characteristics of the tomb and the lodge, its endowments, the various vineyards on the dervish, the names of the various products grown in the garden and the field, the names of the animals fed are explained in detail. It is stated that the tomb and lodge, which was stated to be built by the mother of I. Kılıçaslan in the Seljuk period, was frequently visited by Orhan Gazi and Timur Pasha during the establishment of the Ottoman State. And in the work, it is stated that the maintenance and repairs of the tomb were carried out and that repairs continued in the following periods.

It is stated that there is a “Şücâ’addin Veli” tomb and dervish lodge near the Battal Gazi tomb and dervish lodge. It is stated that Şücâ’addin Veli was the son of Gudül Bey’s grandson Tohi Bey and Terkenşah who was the son-in-law of Kılınç Arslan I and was the governor of Amasya on (619/1222/1223). At the same time, there is historical information that he is a disciple of Baba İlyas Horosani. The articles in the inscriptions about the construction and repair of the tomb and dervish of Şücâ’addin Veli are included.

The link between Battal Gazi and Danişment Gazi is also mentioned in Divan. It is stated that Melik Gazi was Turkmen and got the nickname “Danişmend” due to his knowledge, education, Turkish history and life among Turkmens. It is stated that the real name of Melik Gazi is “Gazi Ahmed bin Ali bin Muzrib”.

One of the features of the divan is that Battal Gazi and Danişment Gazi, who are the heroes of the epic, reveal their connection with the order, different from historical information. In addition, the feature of the divan is that the lineage of the sects was removed and that it was brought up to the 20th century, making it necessary to re-examine all aspects of other Sufi sources.

It is known that many dervish lodges were trained in Battal Gazi and Şeyh Şücâ’addin Veli tomb and lodge in the following years. Apart from Seyyid Battal Gazi and Şücâ’eddin Veli dervish lodges and holy tombs, there are also tombs of ‘Gök Nebi’, ‘Üryan Baba’, ‘Melik Gazi’ and ‘Hacı Baba’ in that region.

According to another rumor, Seyyid Mehmed Hacı Bektashi Veli came to Seyyid Battal Gazi lodge from Kirsehir with his 755 followers, taking the permission of Hoca Ahmed Yesevi. Sultan Orhan Gazi came to him from Bursa to visit Hacı Bektashi Veli and respected him and received ratification.

The genealogy of everyone who served in the lodge is connected to Hazrat Ali because of Battal Gazi and they are all known as Sayyid (Descended to Hazrat Mohammed pbuh) . Ali İlhami Dede ranks 73rd after Hazrat Ali and 59th as a sheikh, in the ranking of 75 Sayyid tags from Hazrat Ali to the 20th century.

Although there is not much information about Ali İlhami Dede, according to the Alevi Bektashi tradition, we know that his father was Cemaleddin and his grandfather was Pir Mehmed because he was descended from the rank of Dede (Alawi leader). Due to his grandson Şükrü Efendi's writing of his poems, it is seen that Ali İlhami Dede is a Dede who knows the Alevi Bektashi sect tradition through his life and poems, has a good education and also has a command of Turkish culture. He used both prosody and syllable in his poems. He deals with Allah, Hazrat Muhammed pbuh, Hazrat Ali, Twelve Imams (Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynel'abidin, Muhâmmed Bâkır, Ca'fer el-Sâdık, Musa-el Kâzım, 'Ali el-Rızâ, Muhammed Taki,' Ali El-Taki, Hasan el'A Askeri, Muhammed Mahdi), Hacı Bektashi Veli and Battal Gazi in his poems from various aspects. His poems include both human and divine love, and he has 49 poems in Divan.

It is possible to classify Ali İlhami Dede's poems according to the number of lines, including those with 4, 5 and 6 lines and those written in couplet form.

He created,

24 poems written in 4 lines,

5 poems written in 5 lines,

2 poems written in 6 lines,

16 poems written in ghazal (lyric poem) style and 1 poetry in stike.

Although Ali İlhami Dede gives examples of poetry in the genres of classical Turkish literature in his poems, it is seen that the poems he voiced especially in the form of quatrains are in poetry versus rhyme and are composed in folk language. The poems of Ali İlhami Dede, that the examples we have seen in Nefes (Folk Literature based on Islamic foundations), and düvaz (a folk literature), are of great importance in his poems in terms of love of God, love of Prophet Hazrat Prophet pbuh, Hazrat Ali, family of Hazrat Mohammed pbuh (Ehl-i Beyt) and twelve imams. Battal Gazi and Şücâeddin Veli, who are the leaders of the lodge and the tomb, and their devotion to Hacı Bektaşî Veli is expressed in almost every poem. For Karbala, where Hazrat Hüseyin was martyred, there is a poem in the form of "lament" as well as in the form of elegiac, which is a type of divan literature. In his poems, which include basic teachings such as Bektashi sect rules, modesty, virtue, and not eating right of servants, advice is at the forefront. Ali İlhami Dede informs about the transience of the world and how to live in this world by criticizing those who prolong sacred values. In addition, he wrote poems on both Sufism and human love on subjects such as "heart, leyla, rose, nightingale". Although the work, which consists of Ali İlhami Dede's poems, is considered as classical Turkish poetry with the concept of Divan in its name, he is more successful in his poems based on quatrains. The language used by Ali İlhami Dede in his poems, and the types he uses in his poetry reflect the general characteristics of Sufi poetry. At the same time, the reappearance of the poem "Aman leylâm leylâm didim [I said my dearest Leyla]", which he wrote on the subject of "love", in the later periods shows its influence in folk poetry.

Ali İlhami Dede, who mostly uses the pen name İlhami in his poems, also used the names "İlhami, Garip İlhami, İlhami Abdal, İlhami Derviş, İlhami Fakir". There is not much

information about Ali İlhami Dede in the sources. However, we believe that focusing on the poems found in this poetry and its various aspects, especially the Sufi aspect, will make this work achieve its purpose.

Giriş

Asıl adı Ali olan İlhami Dede'nin, bugünkü Eskişehir ilimizde yer alan ancak eskiden Afyonkarahisar yakınlarında yer aldığı belirtilen Seyyit (Battal) Gazi beldesinde doğduğu tahmin edilmektedir. Çünkü adına torunu tarafından yazılan Divan'da, ilçenin tarihi ile ilgili bilgiler verilmekte ve dergâhın bütün postnişinlerinin listesi yer almaktadır. Bu listeye göre, Ali İlhami Dede'nin babası Şeyh Seyyid Cemaleddin, dedesi Şeyh Seyyid Pir Mehmet'tir. Pir Mehmed torununa kendi babasının adını vermiş olsa gerektir. Çünkü Pir Mehmed'in babasının adı da Ali İlhami'dir. Listeye göre Ali İlhami Dede'den sonra posta oturan oğlu Şeyh Seyyid İsmail Haki olup, torunun adı, Şeyh Seyyid Mustafa Şükrü Efendi'dir ki, Divan'ı kaleme alan da bu torunudur. Bu kısım Divan da şöyle geçmektedir: “İş bu Divân eş'arın nazım ve alâkadarı bin üçyüz sekiz (1308) rumiyesinde [M. 1892] irthîâl-i dâr-ı bekâ iden urefâ-i meşâyih tarik-i âliyeden Battâl Gâzi hazretleri dergâh-ı mualla bargâh-ı şerifi postnişnişi ‘Ali İlhami Efendi merhumdur. Eskişehir livâsının Seyyid Gazi kasabasında medfun Seyyid Gazi dergâh-ı şerifi türbe ve zâviyadârı ve sahib-mecmu'a merhumun hafidi Şükri.” Bu bilgilerden Ali İlhami Dede'nin 1892 yılında vefat ettiğini öğrenmekteyiz.

On dokuzuncu asırda Eskişehir muhitindeki maruf tekkelerimizden (Sultan Seyyid Battal Gazi) ve (Sultan Şücaaddin Veli) dergahtan, dünyanın her tarafından gelen çeşit çeşit ziyaretçilerle dolup boşalmakta iken, bu iki tekkenin hususi hizmetlerinde çalışmış İstanbul'lu bir saz şairimiz yetişmişti ki, açık bir Türkçe ile söylediği nefesler ve buyruklar, buralarda yaşayan Alevi Türklerin hafızasına nakşolmuş, hususi bir makam ve ahenk ile seve seve terennüm edilegelmişti (Oytan 1956: 13).

Divan'da, İstanbul Atatürk Kitaplığında “Divan-ı Şeyh İlhamî ve Seyyid Battal Gazi” adıyla (-1334/1918-) yılında İstanbul İtimat Kütabhanesi, Necm-i İstikbal Matbaasında basıldığı yazmaktadır. Eser, 101 sayfa olup ‘OE_TK_02749 Demirbaş ve 811.24 ALİ 1334 Yer numarası’ ile kayıtlıdır. Eserin iç başlığında adı “Seyyid Battal Gazi Tarihçesi ve Divanı” şeklinde geçmektedir. ‘Cemi’i ve Mürettibi Seyyid Battal Gazi Zaviyadarı Şükri” olarak da kitabı yazan kişinin adı verilmektedir.

Eserde Battal Gazi'nin türbesi ve etrafında kurulan tekkenin özellikleri “Şehre nazır yüksek bir tepe üzerinde dahî sâdat-ı kiramdan ve ser-âmedan Gâzavat-ı islâmiyeden Seyyid Battâl Gâzi hazretlerinin tekke ve türbe şerifeleri bulunur. Türbe-i münifenin târihi binâsı (H. 495)” (M. 1101-1102) şeklinde belirtilmektedir. Zaman içerisinde harap olan tekke ve türbenin “Selâtin-i Selçukiden Sultân ‘Ala’addinın validesi tarafından binâ edilmiş ve kasaba dâhilindeki câmi’-i şerif ve hamâm ile sâir müsakkafat evkâf” edildiği bildirilmektedir. Sonrasında ise “Sultân Süleymân Hân-ı Kânuni hazretleri ile Mihâl Gâzi ahfâdından bazı emir-i İslâmiye taraflarından binâ inşa edilmiş ve bunların tafsilâtı ziyarede testir kılınmıştır.” şeklinde ifade edilmektedir. Aynı zamanda Mihâl Gazi'nin torunlarından bazı beylerin de dergâha

bağlı oldukları bilgisine yer verilmektedir. Battal Gazi türbe ve dergâhına yakın ‘Şücâ’addin Veli”nin türbesinin bulunduğu belirtilmiş onun onarımının da Sultân Selim tarafından yapıldığı ifade edilmiştir. Evliya’dan ‘Şücâ’addin Veli’nin, Karaman Beylerinden kaçarak, Battal Gazi tekke civarında bulunan ‘Kara mağaralar’adıyla bilinen mekâna sığındığı bu sırada Orhan Gazi’nin Bursa’yı feth etmek için yola çıktığı, emrinde bulunan Timur Paşa’nın Şeyh ‘Şücâ’addin Veli’ye gelerek dua aldığı söylenmektedir. Sonrasında Orhan Gazi’nin gelip Şeyh Şücâ’addin Veli ile görüştüğü -muhtemelen intisap etmiş olmalıdır- ve sonraki adı ‘Çamlık’ olan ‘Kuyucak’ adlı yerde tekke ile büyük bir türbe inşa ettirdiği belirtilmiştir. Battal Gazi ve Şeyh Şücâ’addin Veli türbe ve tekkesinde sonraki yıllarda pek çok tasavvuf erbabanın yetiştiği bilgisine ulaşılmaktadır. ‘Mürüvvet Ali Baba’ da onlardan birisidir ve onun hakkında dergâhın kitabesinde “Ali Baba türbesinin Şeyh Şücâ’addin Veli hazretlerinin halifesinden biri ve belki de Timur Taş Paşazade’nin (Mürüvvet Ali Baba) olması tahmin edilmektedir.” bilgisi yer almaktadır. Şeyh Şücâ’addin Veli’nin şeceresi şu şekilde verilmektedir:

Şücâ’addin Veli, I. Kılınç Arslan’ın damadı olan Gudül Beyin torunudur. Terkenşah’ın oğlu Toli Bey’in oğludur. (619/ 1222/1223) Amasya kadısı ‘Takeddin ‘Osmân es-Semiri’ ve Mes’ud şeyhi olan ‘Tâceddin Eb’ul Vefâ-i Mehmed’ul Hârezmi’ vefat edince Amasya kadılığına müderris ‘Taceddin Tebrizi’ ve Mes’ud şeyhliğine de ‘Ebul Vefâ’ Bey, Şücâ’addin Ebul Bekâi ve İlyâs Horasâni’yi yani Babaiye tarikatının piri olan ‘Baba İlyas Horasâni’yi tayin etmiştir. Baba İshak Kefr Sûdi, Amasya valisi bulunan Tarık Bey dahi müridi olmuştur.

Şücâ’addin Veli’nin hayatıyla ilgili ‘İslam Ansiklopedisi’nde geçen bilgiye göre, XV. yüzyıl tarihli ‘Vilâyetnâme-i Şeyh Şücâeddîn’ adlı eserde adı, “Sultan Varlığı” ve “Şücâüddin Baba” şeklinde geçmektedir. ‘Vilâyetnâme-i Şeyh Şücâeddîn’ ve Vilâyetnâme-i Otman Baba’da verilen bilgilere göre Şücâ’addin Veli XIV. yüzyılın sonları XV. yüzyılın başlarında yaşamıştır. (Şahin, (?): 247)

Dîvan’da Babai tarikatını kuran ‘Baba İlyas Horasâni hakkında yer verilen bilgilerde, oğullarının adları şöyledir: Şemseddin Mahmud Bey, Mu’azzeddin Ali Bey, Ziyâ’eddin Mes’ud Bey ve Muhliseddin Musa Bey’dir. Ayrıca Baba İlyas Horasâni’nin hâlifelerinin adları, İpek Baba, Behlül Baba, Sâltuk Baba ve Nu’mân Baba’dır. Bektaşî Tarikatının kurucusu ve piri olan Seyyid Mehmed Hâcî Bektâşi Baba-i Veli’nin Baba İlyâs’ın dört halifesinden ‘Nu’mân Baba’ nın halifesi olduğu bilgisi de yer almaktadır.

Baba İlyas’ın vefatından sonra Anadolu’nun dört bir tarafına yayılan müritlerinden pek çoğu Battal Gazi türbe ve tekkesinin olduğu bölgeye gelip yerleşmişlerdir.

“Vâhidî, XVI. yüzyılda abdalân-ı Rûm zümresine mensup dervişlerin, ellerinde şeyhin asâsına izâfeten “Şeyh Şücâ çomağı” adını verdikleri bir asâ ile dolaştıklarını ve kendilerine Uryan Şücâiler adını verdiklerini kaydeder. Günümüz Alevî zümreleri içinde de kendisine büyük saygı duyulmaktadır. Bu geleneğe bağlı bir Alevî ocağı mevcuttur. Şücâüddin Veli’nin tekkesinin bulunduğu köye ölümünden uzunca bir süre sonra Bâlî Bey oğlu Kasım Bey tarafından 921 (1515) yılında türbe yaptırılmıştır” (Şahin, (?): 248).

Dîvan’da yer alan bilgilere göre, Karamanoğlu Beyliği ve Osmanlı Devleti arasındaki mücadele sırasında Karaman beyi, Şeyh Şücâ’addin Veli ile Osmanlı sultanlarının münasebe-

tini öğrenmiş olduğu ve onu, göç etmeye mecbur bıraktığı bilgisi yer almaktadır. Şüca'addın Veli de Karaman beyinin gazezinden Seyid Gazi kasabasının batı kısmında bulunan ve 'Kara mağaralar' adıyla bilinen mağaralarda ikamet eylemiştir. Ayrıca Şüca'addın Veli'nin türbe ve dergâhının kitabesinde Bayezid Han (ikinci) zamanında Bali bey oğlu Evliya Kasım Bey zamanında (850 /1446-1447) tarihinde yapıldığı bilgisi yer almaktadır.

Seyyid Battal Gazi ve Şücâ'eddin Veli dergâh ve türbe-i şerifelerinden başka o bölgede 'Gök Nebi', 'Üryan Baba', 'Melik Gazi' ve 'Hacı Baba'nın da türbeleri bulunmaktadır. Ayrıca Bahşayış karyesinde 'Yahşi Baba', Kümbet karyesinde 'Himmat Baba' ile 'Çâbak Sultan', Sarı Lala ve Nu'man Uluk karyesinde 'El-Viran Ahi Koca Baba'nın türbeleri bulunmaktadır. Seyyid Gazi kasabasının batısında bulunan Uçsaray karyesinin batısında 'Elvuran Baba' ve Hüsn Abad ile Feyz Abad karyeleri arasında 'Ümid Paşa' diğer adıyla 'Ümid Baba'nın ebedi istirahatgahları yer almaktadır. Seyyid Battal Gazi'nin dergâhına yakın Uçlar Bayırında 'Mevlevi Tâceddin'in kabri ve az ilerisinde birisi Battal Gazi'ye âşık olan kadın olmak üzere Kızıl Tepe'de üç kabir vardır. Uşak'ta medfun 'Kul/Kolu Açık Hâcim Sultan'ın Seyyid Gazi hazretlerini ziyarete geldiğinde bu tepede erbâ'in çıkarmış ve halifelerinden 'Habib Acemi' ile 'Alaca Kutlu'yu orada bırakmıştır. Diğer iki kabrin de onların mezarları olduğu düşünülmektedir. Ayrıca 'Çoban Baba' diğer adıyla 'Güzelce Baba' ve 'Aynî Hatun'un da türbesi bulunmaktadır.

Battal Gazi'nin türbesinde doğuya bakan 'niyaz penceresinde hat ile aşağıdaki hat yazmaktadır:

“Allah Muhammed Ali
Seyyidü'l aktâb reisü'l Gazat
El Habibü'l Melikü'l- Müsteân
Merkadde sârr mezâr-ül vari
Şeydaü's-sadr-ı âliyyel zamân
İlhamını Allah letta-rihte
Şerefe-i Allah bâ-âliyyü'l-Cenân”

Devamında “*La İlähe İllallah Muhammedür Rasulullah*” ‘Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynel’abidin, Muhâmmmed Bâkır, Ca’fer es-Sâdık, Musa-el Kâzım, ‘Ali er-Rızâ, Muhammed Taki, ‘Ali et-Taki, Hasan el’Askeri, Muhammed Mehdi” şeklinde yazma bulunmaktadır.

Divan'da Battal Gazi'nin hayatıyla ilgili çeşitli görüşler açıklandıktan sonra, onun özellikle Emeviler döneminde Hz. Hüseyin evladından olduğu bilgilerinin doğru olmadığı açıklanmaktadır. Divan'da yer alan bilgilere göre Battal Gazi'nin (-121/739-) yılında Malatya'da Asbuzan (Asbozan) bağlarında bir evde doğduğu Abbasiler döneminde İstanbul'un fethi için gönderilen ordunun başında yer aldığı Anadolu'da pek çok gazada kahramanlıklar gösterdiği belirtilmektedir. Battal Gazi'nin üç oğlu olduğunu onların da tıpkı Battal Gazi gibi bir kahraman olduklarını, büyük oğlu Beşir Gazi'nin bugün İstanbul Edirne Kapı civarında bulunan Tekfur Sarayı olarak da bilinen yerde medfun olduğunu belirtmektedir. Diğer iki oğlu Nezir Gazi ve Ali Gazi'nin Bağdat yakınlarındaki Hille kasabasında medfun buldukları yazılıdır.

Battal Gazi'nin şehit oluşunu şöyle açıklamaktadır. "Kadim (Nakuliye) Kralının kızı tarafından atılıb isabet eden bir saban taş ile rütbe şehidi iraz eylemiştir." Battal Gazi'nin türbe ve tekkesinin (564/ 1188/1189) Şah Keyhüsrev Kılıç Arslan tarafından inşa ettirilmesi, (-917/ 1511/1512-) tarihinde de Sultan Bayezid Han tarafından camiinin minberinin yapıldığı ve onarıldığı bilgisi yer almaktadır.

Diğer rivayete göre Seyyid Mehmed Hacı Bektaşî Veli, Hoca Ahmed Yesevi Hazretlerinden izin alarak 755 müridi ile beraber, Kırşehir'den Seyyid Battal Gazi Asitanesine gelmiş ve Sultan Orhan Gazi, Hacı Bektaşî Veli'yi ziyaret için Bursa'dan onun yanına gelmiş, hürmet etmiş ve icazet almıştır.

Eserde, Battal Gazi'nin soyunu şöyle açıklamaktadır:

"Seyyid Ca'fer Battâl,

Ebu Seyyid Hüseyin el-Gâzi,

'Ali Ebu Seyyid zebedülkalb bâ râba'i Ebu Seyyid,

'Ali el-Medini Ebu Seyyid Muhammed'ül Erdeşir,

Ebu Seyyid Yahya,

Ebu Hüseyin el-Mazlum,

Şehide'l-Gâri Ebuzejd,

El-Mazlum İmâm 'Ali Zeynel'Abidin

Ebu İmâm Hüseyin eş-şehid es -Sa'id,

Ebu İmâm 'Ali, el-Murtaza ve ema Fâtma binti Rasulallah salava Allah 'aleyhim ecmain. Meşâruileyh hazretlerinin silsile-i tarikat dahı bir veçhi âtudur."

Battal Gazi ile Danişment Gazi arasındaki bağa da değinilen Divan'da onun yani Melik Gazi'nin Türkmen olup Türkmenler arasında bilgisi, eğitimi, Türk tarihine ve yaşayışına vakıf olması nedeniyle Danişmend lakabını aldığı asıl adının ise 'Gazi Ahmed bin Ali bin Müzrib' olduğu bilgisi yer almaktadır. Babasının Türkmen, annesinin Seyyid Battal Gazi'nin yani Ca'fer bin Hüseyin'in hemşirezadesi (kız kardeşinin kızı) olduğu bilgisine yer verilmektedir. Babasının adı 'Ali bin Müzrib' annesinin adı 'Nazır el Cemal'dir.

Dergâhta postnişin olarak görev yapan herkesin şeceresi Battal Gazi dolayısıyla Hz. Ali'ye bağlıdır ve hepsi Seyyid olarak bilinmektedir.

1. Sultân el-niyâi 'Aliye-i fazlı-tahiyetü'l-teslim
2. İmâm Hasan
3. İmâm Hüseyin
4. İmâm Zeynel'Abidin
5. İmam Muhammedü'l Bakır
6. Ebiye İmâm Ca'fer'üs- Sâdık
7. Ebu 'Ali Seyyid İsmâil Medini
8. Ebu Nâsir Seyyid 'Abdullah el-Damegi
9. Ebu 'Abdullah Seyyid Hasan el-Herât

10. Ebu Seyyid Muhammedü'ül Sadık el-Herât
11. Ebul 'Aziz Seyyid Hüseyin Gâşâni
12. Seyyid Ebu Ca'fer Karimî (Battal Gazi)
13. Seyyid Ebul Kâsım
14. Seyyid Ahmed Dibâzı
15. Ebu Seyyid Süheyl

Sonrasında dergâhta postnişinlik yapan şeyhlerin silsilesi ise şöyledir:

1. İbrahim Edhem Halifesi Şeyh Seyyid Süheyl
2. Şeyh Seyyid Muhammed ibn Süheyl
3. Şeyh Seyyid Sâdık
4. Şeyh Seyyid Muhammed
5. Şeyh Seyyid Şeydallah
6. Şeyh Seyyid Sâdık
7. Şeyh Seyyid Mehmed
8. Şeyh Seyyid Şeydallah
9. Şeyh Seyyid 'Abdullah
10. Şeyh Seyyid Muhammed
11. Şeyh Seyyid Hâcı
12. Şeyh Seyyid 'Abdullah
13. Şeyh Seyyid Veli
14. Şeyh Seyyid Hâcı
15. Şeyh Seyyid Samud (Hamid)
16. Şeyh Seyyid Veli
17. Şeyh Seyyid 'Ali
18. Şeyh Seyyid Samud
19. Şeyh Seyyid Maksud
20. Şeyh Seyyid Ca'fer
21. Şeyh Seyyid Mahmud
22. Şeyh Seyyid Yahşi
23. Şeyh Seyyid Ca'fer
24. Şeyh Seyyid Bâyrâm
25. Şeyh Seyyid Yahşi
26. Şeyh Seyyid Genci Baba
27. Şeyh Seyyid Bâyrâm
28. Şeyh Seyyid Koca Hüseyin
29. Şeyh Seyyid Genci
30. Şeyh Seyyid Hüseyin

31. Şeyh Seyyid Koca Hüseyin
32. Şeyh Seyyid İsmâil Hakkı
33. Şeyh Seyyid Hüseyin
34. Şeyh Seyyid Veli
35. Şeyh Seyyid İsmâil Hakkı
36. Şeyh Seyyid Muhammed
37. Şeyh Seyyid Veli
38. Şeyh Seyyid Musa
39. Şeyh Seyyid Muhammed
40. Şeyh Seyyid ‘Ali
41. Şeyh Seyyid Musa
42. Şeyh Seyyid Mustafa
43. Şeyh Seyyid ‘Ali
44. Şeyh Seyyid Ca’fer
45. Şeyh Seyyid ‘Ali
46. Şeyh Seyyid Bâyrâm
47. Şeyh Seyyid İbrahim
48. Şeyh Seyyid ‘Ali
49. Şeyh Seyyid Mustafa
50. Şeyh Seyyid İbrahim
51. Şeyh Seyyid Pir ‘Ali
52. Şeyh Seyyid Mustafa
53. Şeyh Seyyid Pir Muhammed
54. Şeyh Seyyid Pir ‘Ali
55. Şeyh Seyyid ‘Ali İlhâmi
56. Şeyh Seyyid Pir Mehmed
57. Şeyh Seyyid Cemâleddin
58. Şeyh Seyyid ‘Ali İlhâmi
59. Şeyh Seyyid İsmâil Haki
60. Şeyh Seyyid Mustafa Şükri bin ‘Ali İlhâmi

Divan’da yer alan Ali İlhami Dede, 58. sırada bulunan Şeyh Seyyid Ali İlhami’dir, 55. sırada da yer alan Ali İlhami adlı bir pir olmasına karşın onun hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Ali İlhami Dede hakkında da çok fazla bilgi olmamasına karşın Alevi Bektaşî geleneğine göre, Dede’lik makamı belden geldiği için babasının Cemaleddin, dedesinin Pir Mehmed olduğu bilinmektedir. Ayrıca onun adına torunu yani Şükrü Efendi’nin onun şiirlerini yazıya aktarmasından dolayı Ali İlhami Dede’nin hayatı ve şiirleri üzerinden Alevi Bektaşî tarikat geleneğini bilen, iyi eğitim almış aynı zamanda Türk kültürüne hâkim bir Dede olduğu görül-

mektedir. Şiirlerinde hem aruz hem hece ölçüsünü kullanmış, Allah, peygamber, Hz. Ali, On iki İmam, Hacı Bektâşi Veli ve Battal Gazi ile ilgili şiirlerinin yanı sıra, hem beşeri hem de ilahi aşk konulu şiirler de yazmıştır. Onun Divan'da geçen 49 şiiri bulunmaktadır, ayrıca çeşitli kaynaklarda da şiirleri yer almaktadır. Bu şiirlerin aynı olup olmadığı karşılaştırılmıştır.

Ali İlhâmi Dede'nin şiirlerini 4, 5 ve 6 mısralı olanlar ile beyit şeklinde yazılanlar olmak üzere mısra sayısına göre sınıflandırmamız mümkündür.

4 mısralı yazılan 24,

5 mısralı yazılan 5,

6 mısralı yazılan 2,

Gazel tarzında yazılan 16,

1 tane de kıt'a türünde şiir meydana getirmiştir.

Divanda şiirlerin türlerinden ziyade mısralarına göre adlandırıldığı görülmektedir. Şiirler, Divandaki sırasına göre birer örnek verilerek konuları bakımından incelenecektir.

1. MUHEMMESAT

-1-

Cihânın güft-ü gûsundan gönül vadi-i hayretde

Düşer mi şânın kâlsun kulin yâ Rabbi zecaretde

Benim gönlüm perişândır 'aceb kim vâr mesaretde

Kılub çeşmanımı ruşen bırakma böyle zulmetde

Vârub sen yâre yâr olmak murâdım genç-u hidmetde [vahdetde]

5 mısralı olarak yazılan şiirlerde ilk üç mısraı kendi içinde sonraki iki mısraı kendi aaa(aa),bbb(aa) içinde kafiyelenmektedir. Ayrıca 15 ve 16'lı hece ölçüsü olmakla birlikte aruzun, "fe'ilâtün (fâilâtün) fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün" kalıbına uygun olduğu da görülmektedir. Konu olarak vahdet anlatılmaktadır.

-2-

Mest olub İlhami kıldım beyt-i kalbe secde ben

Himmet-i Merdân ile geldim nihâyet vecde ben

Çok zamanlar kalmışım hayfâ rah-ı mevcude ben

Bunca demdir çağrılırsın gûşuna girmez bu ses

Hidmet-i pirâna dil ver bâri âl hoş bir nefes

-3-

Hemrahı Merdan razız hikmetin sırdâşınız

Sevmeyen halkın bezmi biz mâil serpâşınız

Kim ki dahl eyler bize biz rıfk ile yoldaşınız

Hergiz ser hakikatde durur bir Nakşiyiz

Mevleviyiz pak-i dil-ü ikrarda Bektâşiyiz

Ali İlhami Dede, bütün tarikatların aynı amaçla çalıştığını ancak özde verilen sözün Bektaşilik olduğunu şiirinde dile getirmektedir.

-4-

Ah! O gözlerdir beni dür etmeyen peymânen
Var mı farkı beste-i zencirinin divânen
Ağlarım ben, sen gelirsen sevdiğim âyân eden
Bende bıkdım toğrusı vaziyet-i bigânen
Bâri öldür de beni kurtâr gel ey simîn beden
Divanda 6 mısralı şiirlerin başında yer alan başlık Müseddesat'tır.

2. MÜSEDDESAT

Mersiye-i Seyyidü'ş-Şühedâ

-5-

Mahrumdur, yine kânlar revândır çeşm-i piranımda
Resulün kırretü'l aynı için dilsûz mâtemde
Şehid-i Kerbelânın ahı bir dag oldu sinemde
Nice âşıkları vardır yanar bu âşk ile gamda
Diriga kangı göz vardır ki kân dökmez bu âlemde
Meğer ki olmasun vakt-i dil evlâd-u mülcemde

Mersiye türüne örnek olup aruz ölçüsünün 'Mef'ülü fâilâtü mefâilü fâilün' göre yazılmıştır. Kerbala şehitlerini konu almaktadır. Ölçüsü aaaabb/ ccccbb şeklindedir.

-6-

Gâr gız kayd-u 'aduden hemta derbânımız
Hane-i dilde ve dadı da'ima mihmânımız
Ceddü pâ ki Mustafâdır var bunâ imânımız
Bâşımız virmek bu yolda kânde kaldı cânımız
Seyyid Battâl Gâzi bizim sultânımız
Hazret-i Şâh-ı vilayet-i Server-i pirânımız

Tarikatın özünü anlatan, Battal Gazi ve Hacı Bektaş Veli'nin konu edildiği destan türünde yazılmış 15'li hece ölçüsüne de uygundur.

3. MERBAAT

-7-

Dil 'âlemine toşdı güneş verdi ziyâyı
Gösterdi gönül âyineside em karâyı
Zinhâr gözüm görmez mi beyt-i hüdâyı
Dikkatle bâk âyinede görünür bekâyı

Du'ayı ta'suk kurı bir lâf ile olmaz
Âşık olunan derd u belâ çilesi dolmaz
Erbâb-ı dilin her dem olur goncası solmaz
Celeb dil et incitme sâkın sen fukarayı

Ali İlhami Dede'nin divanında 4 mısralı şiirleri 'MERBAAT' başlığı altında yazılmış olup hece ölçüsüne uygun, çoğunlukla nefes türünde olan şiirlerdir. Kafiyeleşmesi aaaa/bbba şeklindedir. Tarikat kurallarının anlatılmaktadır.

-8-

A dilber ben senin müdâhık oldum
Goncalar açılmış hüsnün elinde
'Aşk ile otur bâk gice gündüze
Dinle nağmeleri cân bülbülünde

.....

Tutmuşum bu râhı sâbitim billah
Severim haydarı ânarım her gâh
Kimi kızıl bâş der kimi âk külâh
Gezer bu İlhâmı halkın dilinde
Aşk konulu yazılan bir başka şiiridir.

-9-

Abdâllık meyni çeküb tolânlar
Çerâş 'aşk ile yolun bulânlar
Gönül sarayında sultân olanlar
Satar nice tahtasında oynâr cihanı

İlhâmi kendime çektişim demdir
Çeşm nikâbını deldişim demdir
Nefsin ayaşımı çeldişim demdir
Bu dünyâ gam yükü fânidir fâni

-10-

Her kimin meşrebi abdâl olursa
Yâzârlar deftere ânı divane
Hak söyler 'alemde hak bulursa
Eşilir şöhret ve şânı divane

-14-

Bülbül şu günlerde sükûta dalmış
Derdi gülistandır fikri güldür gül
Yine tesellisi gülüşünden âlmış
Heb onâ râci'dir şekeri güldür gül

Çeşminden dökülür heb kânlı yaşlar
Ahına dayanmaz tâş ile tâşlar
Kâlkâr seher vakti tevcide bâşlar
Garib İlhâmin zikri güldür gül

“Güldür gül” ayağını taşıyan, Kul Nesimî'ye ait olan şiire nazire olarak söylenildiği düşünülmektedir. 11'li hece ölçüsü ile yazılan şiir nefes türüne örnektir.

-15-

Muhammed 'Alinin yolun bilmeyen
Sürüm sürüm sürüm sürüm sürünür
İnkâr lekesini dilden silmeyen
Sürüm sürüm sürüm sürüm sürünür

11'li hece ölçüsü ile yazılan nefes türünde olan şiirin 'hiciv/taşlama' örneği olması açısından bir dörtlüğü alınmıştır.

-16-

Âlemi ezelde bezmi elest de
Hitâb bir vardır ikrârda birdir
Sırâç kadde-i genç hikmetde
Muhammed Aliye envârde birdir

Sultân Şücâ'addin Seyyid Battâl
Şemşir şehâmet kâfire katâl
Onların bendesi İlhâmi abdal
Pirim Hâcı Bektâş hünkârda birdir
Tarikat büyüklerini konu alan şiir nefes türündedir.

-17-

Budur feleşin aslını sorarsan
Hâlâ o dem bu dem bu dem o demdir
Târih kitâbların okudur ârarsın
Hâlâ o dem bu dem bu dem o demdir

Güvenme verdişi sit ü şana
Nice ulularun kıydı cânına
Bâykuşlar öttürdü hân mânına
Hâlâ o dem bu dem bu dem o demdir

Muhammed Mustafa şâh vilâyet
Bunlarken cemalden ehl-i kerâmet
Onlar bile itdi bundan ferâget
Hâlâ o dem bu dem bu dem o demdir

Bilindi devrânın zevâlî yetdi
Yezid imâmlara işkence etti
İçdi (Hasan) zehiri bekâya gitdi
Hâlâ o dem bu dem bu dem o demdir

İmâm Hüseyin ayıtdım bi'ata da'vet
Yezidi düşveri gazbe gayet
Kerbelâ çölünde buldu şehadet
Hâlâ o dem bu dem bu dem o demdir

Düştü Zeynel 'Abidin zindân dara
Koydı 'âşıkları feryâd ü zâra
Yetmiş yıl sonra çıkdılar dâra
Hâlâ o dem bu dem bu dem o demdir

İmâm Bakır buldı sonra şöreti
İmâm Ca'fer ondan aldı haceti
Çekdiler anlarda birçok mihneti
Hâlâ o dem bu dem bu dem o demdir

Nice demler mahâleke yetdiler
Erenlerden dost ve dâmen tutdılar
İmâm Kâzıma bühtân etdiler
Hâlâ o dem bu dem bu dem o demdir

Şâh Musa Rızâdır Şâh Horâsân
Şâhı Taki Bâkı Sultân Ziyşân
'Askeri Mehdidir hacet ü burhan
Hâlâ o dem bu dem bu dem o demdir

Artıyor gitdikçe gönlüme âhımı
Ruhları bizlere itsün nemgahı
İlhâmi fakirin bunlar penâhı
Hâlâ o dem bu dem bu dem o demdir

Bu şiir 11’li hece ölçüsüne uygun yazılmış olup düvaz örneğidir. Aynı zamanda Ahmet Yesevi’den günümüze deşin çeşitli tasavvuf şairlerinde konu olan “o dem bu dem...” kalıbı yer almaktadır.

-18-

Ben seni sevdiğim demeden
Amân leylâm leylâm didim
Mülke mi geldin ‘Ademden
Amân leylâm leylâm didim

Kâşların kudret kalemi
Yâkdı yândırdı ‘alemi
‘Aşık derdinden öle mi
Amân leylâm leylâm didim

Gönlümi bend itdin güzel
Şimdi değil tâ ezel
Yektâ yâratmış lem yezel
Amân leylâm leylâm didim

‘Aklımı başımdan aldın
Deryâyı sevdâya sâldın
Yetiş nerelerde kâldın
Amân leylâm leylâm didim

Sen Yusuf-u Ken’an mısın
Cân içinde cânân mısın
Güzellere sultân mısın
Amân leylâm leylâm didim

İlhâmidir benim âdım
Çıkmakda ‘arşa feryâdım
Rahmet et artık vir murâdım
Amân leylâm leylâm didim

Bu şiir Ali İlhami Dede'nin aşk konusunda yazmış olduğu bir şiirdir. 8'li hece ölçüsüne uygundur. Dikkat çekici özelliği ise, 'Amân leylâm leylâm didim' ayağıdır. 20. yüzyıl âşıklarından Neşet Ertaş'ın benzer bir türküsü olması dolayısıyla alınmıştır.

Gazaliyyat

Bu başlık altında Ali İlhami Dede klasik Türk edebiyatının bir türü olan gazel ile şiirlerini meydana getirmiştir. Bu kısımdan iki şiirinden örnek beyitler verilecektir." fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbı ile yazılmıştır.

-1-

Sen sabr ismin 'azizim vird idüb çektin mi hiç
Gözlerinden sabaha dek hûnın yâş döktün mi hiç

Şerha dâr-ı nekbekt hicrân olan bir sineye
Çâre- cuye iltiyâm oldukda tuz ekdin mi hiç

-2-

Ne isterler 'aceb benden ne malım ne menâlim var
Ne ölmekten kâcâr cânım ne mihnetden melâlim var

Bana ta'nan dime zâhid bu bir câhil kızılbaşdır
Muhibbim Âli peygamber gibi nur cemâlim var

Cenâb-ı Hakka şükür olsun soyundum cümle varlıktan
Değişmem keşkülüm çarha ne câhim ne celâlim var

Son şiiri "Ashâb-ı kehf'in esâmîsini havi bir kı'ta" adını taşımaktadır.

Ser âşkı duydu (Yemlihâ) olub lâl-u hamuş
(Meksalina) oldı dâne-i hafâya-i servuş
Bade-i tevhidi (Mislina) ye işrâb itdiler
Bi teklif etdi nuş (Mernuş, Debernuş, Sazenuş)
Çer'a kâlmışdı meşer câmı (Kefestaytuş) da
Kase-lis bezm olub (Kıtmir) dahı kâlmadı bûş

6 mısardan oluşan kıt'ada Ashab-ı Kefh'in 'Yedi Uyurlar'ın adlarının geçtiği şiiri yer almaktadır.

"İlhamî'nin şiirlerinin başlıca konusunu Alevi ve Bektaşî inancı oluşturmuştur. Alevi ve Bektaşî inancının ahlaki ve tasavvufî öğretilerini, yol kurallarını ve tarikat yaşamını şiirlerinde oldukça usta bir şekilde işlemiştir. Anadolu'nun hemen hemen her yöresinde, bilhassa Alevi ve Bektaşî inancına mensup kimseler tarafından nefesleri bilinmekte ve cem ritüelleri

sırasında zâkirler tarafından semah ya da düvazı imam olarak seslendirilmektedir.” (Akın 2014: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ilhami-ali-ilhami-dede>)

Tevfik Oytan ve Saadettin Nüzhet Ergun ve İsmail Özmel’de yer alan şiirlerinden sadece bir tanesi aynıdır. O şiiri “gönül” ayaklı olup Divanda 9. sırada yer almaktadır.

Kendi noksanım bilip arif ol
Kimsenin aybım gözetme gönül
Yetmiş üç millete bir nazarla bak
Hak sevmiş yaratmış söz etme gönül

Sakın kallaş olup lakırdı düzme
Kimsenin âlemde gönlünü üzme
Düzelmüş bir işi yanılıp bozma
Isınmış dilleri buz etme gönül

Yüz bin altın alsa yevmiye bir er
Ölürse mirastan sana ne düşer
Akraba, kabilen olursa eşer
Hakkına kail ol naz etme gönül

Bu kızıl, şu ak baş diye hor bakma
Kendini göz göre ateşe yakma
Kendi yaptığını âleme takma
Yareli çişere tuz ekme gönül

Tellallık eyleyip yalanlar atma
Şurada burada halkı aldatma
Küheylandır diye merkebi satma
Âlemin gözüne toz ekme gönül

İkiyüzlülükle olma münafık
Tamu ateşine böyleler layık
Anlar âdem deşil, hayvan-ı natık
Elhazer! Anlarla söz etme gönül

İlhami halini düşün bir söyle
Dünyaya gelmekten maksat ne böyle
Hakk’ın hikmetine çok şükür eyle
İhmale düşüp de az etme gönül (Oytan 1960: 94-95; Özmel 1998: 309)

Sonuç

Asıl adı Ali olan İlhami Dede'nin, bugünkü Eskişehir ilimizde yer alan Seyyid Gazi beldesinde doğduğu tahmin edilmektedir. O, 19. yüzyılda yaşamış olmasına karşın, şiirleri ve tasavvufi görüşünü yansıtan şiirlerinin bulunduğu Divan'ı 20. yüzyılda torunu Mustafa Şükrü Efendi tarafından "Divan-ı Şeyh İlhamî ve Seyyid Battal Gazi" adıyla yayınlamıştır.

Eserde Battal Gazi'nin türbesinin mimari yapısı, türbe ve dergâhın özellikleri, vakfi-yeleri, dergâhın üzerinde bulunan çeşitli bağ, bahçe ve tarlada yetiştirilen çeşitli ürünlerin adları, beslenen hayvanların adları ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Selçuklu döneminde I. Kılıççalan'ın annesi tarafından yaptırıldığı belirtilen türbe ve dergâhın Osmanlı Devletinin kuruluş aşamasında Orhan Gazi ve Timur Paşa tarafından sık sık ziyaret edildiği, bakım ve onarımlarının yapıldığı, sonraki dönemlerde de onarımların devam ettiğine yer verilmektedir.

Battal Gazi tekke ve dergâhının yakınlarında bulunan Şeyh Şücâ'addin Veli türbe ve tekkesinde sonraki yıllarda pek çok tekke erbabının yetiştiği bilgisine ulaşılmaktadır.

Ali İlhami Dede'nin şiirlerinden meydana getirilen Divan, 20. yüzyıl başlarında yazıya aktarılmasına karşın 19.yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı tahmin edilen Ali İlhami Dede'nin Alevi Bektaşî tarikatının piri olması dolayısıyla kurallarını, dünya görüşünü ve sadece dini yönü ile değil, insani yönünü de ortaya koyması açısından önemli bir erserdir. Torunu Mustafa Şükrü Efendi'nin hem aile-kan bağı hem de tarikat olarak Dedesi olarak tekke büyüklerinin sıralaması, sonraki dönemlerde unutulacak bilgilerin hatırlanması açısından hangi tarihte kim tarafından kurulduğu ve bağlı bulunduğu tarikatın tarihi bağlarını ortaya koymaktadır. Divanın özelliği bir destan kahramanı olan Battal Gazi ve Danişment Gazi'nin tarikat ile olan bağını ortaya koyması, tekke ve dergâhın nasıl kurulduğu, hangi devlet adamları döneminde inşa edildiği ve onarıldığı hakkında da bilgi vermesi kanaatimize göre bazı bilgilerin yeniden yorumlanması için önem arz etmektedir.

Ali İlhami Dede'nin şiirlerinde kullandığı, dil, şiirinde kullandığı türler, tasavvuf şiirinin genel özelliklerini yansıtmaktadır. Aynı zamanda 'aşk' konusunda yazmış olduğu "Aman leylâm leylâm didim" ayaklı şiirinin sonraki dönemlerde yeniden karşımıza çıkması, onun halk şiirinde etkisini göstermektedir. Benzer şekilde "Hâlâ o dem bu dem bu dem o demdir" ayağı da bütün tarikatlarca bilinen üzerinde ayrıntılı durulması gereken bir konudur. Zaman kavramı üzerine yapılacak çalışmalarda önemli bir mısraı olarak görülmektedir.

Ali İlhami Dede, her ne kadar şiirlerinde klasik Türk edebiyatı türlerinden örnekler verse de özellikle dörtlük şeklinde dile getirdiği şiirlerin koşma kafiye düzeninde olduğu ve halk dilinde meydana getirildiği görülmektedir. Nefes, düvaz örneklerini gördüğümüz Ali İlhami Dede'nin şiirleri konuları bakımından Allah sevgisi, Hz. Peygamber sevgisi, Hz. Ali sevgisi, ehli beyt ve on iki imam şiirlerinde ayrı bir öneme sahiptir. Dergâh ve türbenin piri olan Battal Gazi ve Şücâeddin Veli, Hacı Bektaşî Veli'ye bağlılık hemen her şiirinde dile getirilmektedir. Hz. Hüseyin'in şehit edildiği Kerbala için hem dörtlük şeklinde 'ağıt' hem de divan edebiyatı türü olan mersiye şeklinde şiiri yer almaktadır. Bektaşî tarikat kuralları, tevazu, erdem, kul hakkı yememe gibi temel öğretilerin de işlendiği şiirlerinde nasihat ön plandadır.

Ali İlhamî Dede, dünyanın faniliği ve kutsal değerlere dil uzatanlara taşlama yoluyla bir nevi bu dünyada nasıl yaşayacağı hakkındaki durumunu bildirmektedir. Ayrıca, “gönül, leyla, gül, bülbül,” gibi konularla ilgili hem tasavvufi hem beşeri aşka şiirler yazmıştır. Ali İlhamî Dede'nin şiirlerinden meydana gelen eserin adında geçen Divan kavramında hareketle klasik Türk şiiri olarak düşünülmesine karşın, dörtlüklerden kurulu şiirlerinde daha başarılıdır. Ali İlhamî Dede'nin şiirlerinde kullandığı, dil, şiirinde kullandığı türler, tasavvuf şiirinin genel özelliklerini yansıtmaktadır.

49 şiirinde çoğunlukla İlhamî mahlasını kullanan Ali İlhamî Dede ayrıca, ‘İlhamî, Garip İlhamî, İlhamî Abdal, İlhamî Derviş, İlhamî Fakir’ adlarını da kullanmıştır. Ali İlhamî Dede hakkında kaynaklarda çok fazla bilgi yer almamasına karşın, bu divanda bulunan şiirleri ile onun başta tasavvufi yönü olmak üzere çeşitli yönleri üzerinde durulması çalışmayı amacına ulaştıracağı kanaatindeyiz.

Kaynaklar

- Oytan, M. T. (1956). *Bektaşiliğin içyüzü dibi, köşesi, yüzü ve astarı nedir? I.* İstanbul, Mariif Kütüphanesi.
- Oytan, M. T. (1960). *Bektaşiliğin içyüzü dibi, köşesi, yüzü ve astarı nedir? II.* İstanbul, Mariif Kütüphanesi.
- Özmen, İ. (1998). *Alevî - Bektaşî şiirleri antolojisi, C. IV (19. Yüzyıl).* Ankara. Kültür Bakanlığı.

Elektronik kaynaklar

- Yişit, A. (2014). İlhamî, Ali İlhamî Dede. (19.11.2020). <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ilhami-ali-ilhami-dede>.
- Şahin, H. (?). Şücâüddin Velî XIV-XV. yüzyıllarda Anadolu'da yaşayan Kalenderî Şeyhi. (19.11.2020) <https://islamansiklopedisi.org.tr/dosya/39/C39012828.pdf>.